

Teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse muutmise ettevalmistamise avatud teaduse töörühma koosolek

KOKKUVÕTE

Aeg: 16.11.2020

Koht: Zoom

Osalejad: Martin Eessalu, Mariann Saaliste, Kristel Toom, Arvi Tavast, Madis Saluveer, Tiina Silem, Liisi Lembinen, Priit Tamm, Signe Jantson, Marika Meltsas, Aleksander, Tõnis Liibek, Jaak Järv, Katrin Pajuste-Kuul, JuM, Kersti, Kate-Riin Kont, Mirjam Rannula, Andre Veschioja, Lauri Anton, Reelika Vahopsiki, Leho Tedersoo

Sissejuhatus

Martin Eessalu (töörühma juht) teeb sissejuhatuse. Töörühmale on ette saadetud slaidid.

TAKS_avatud
teadus.pptx

Kokku on TAKSiga seotud 6 temaatilist töörühma ja juhtrühm. Töörühma ülesanne on kaardistada probleemid ja lahendusvariandid, millega edasi tegeleda. Avatud teadus ja teaduseetika on seaduse mõttes uued teemad. Töörühma töö on aluseks VTK koostamisel. Töörühma töö on muuhulgas arutada, mis peaks seoses avatud teadusega olema sätestatud seaduse tasandil ja mis muudes dokumentides. Asutused on teinud ettepanekuid avatud teaduse osas ning 1.oktoobril toimunud juhtrühma koosolekul tegid juhtrühma liikmed täiendavaid ettepanekuid.

Arutelu:

- Täpsustamist vajab saadetud töödokumendis mainitud kompetentsikeskus, kas tegemist on olemasoleva infrastruktuuri ja kompetentside põhjal loodava virtuaalse keskuse või millegi täiesti uuega. Eraldi arutelu vajab, millist vajadust see keskus peaks katma, samuti see, kui palju on asutustel mõistlik oma infrastruktuuri arendaja ja kui suurt osa katab tulevikus keskne lahendus. Kompetentsikeskuse all on üldiselt mõeldud hajusinfrastruktuuri ja kompetentsi, samuti repositooriumi teenust.
- ETIS kui taristu on olemas, see on unikaalne andmebaas, kus on väga palju andmeid. ETISes on olemas suure osa ilmunud artiklite terviktekstid, kuid tekstide ETISes avaldamine pole alati õiguslikult korrektne. ETISele võiks anda kompetentsikeskuse rolli ja mitte luua uut kompetentsikeskust.
- Nõue on, et avaliku raha kasutamisel peavad publikatsioonid olema ETISes. Samas annavad teadlased publikatsioonide ainukasutusõigused üle kirjastustele ning pole selge, kas neid on õigust neid avaldada. Probleemiks on ka erinevate versioonide küsimused. Kirjastused lubavad

panna viivitusperioodi järel üles eelretsenseeritud käsikirja, kuid mitte viimast avaldatud versiooni. Autorikaitse seadusesse on vaja viia teistkordse avaldamise õiguse teema.

- ETIS on eelkõige andmebaas. Teadusandmeid laevad teadlased üles valdkondlikesse repositooriumidesse ning nende andmete dubleerimine erinevatesse andmebaasidesse ei ole mõistlik. ETISe arendamine andmete repositooriumiks oleks eraldi teema. Repositooriumina kasutamiseks sobiks juba olemasolev asutuste eestvõttel sündinud ühiskasutuses olev DataDOI.
- Seaduse tasemel võiks olla sõnastatud teadustulemuste vabalt kättesaadavaks tegemise printsiip. Küsimus on pigem embargoperioodis. Seaduse tasandil ei peaks sätestama seda, millises kanalis teadusandmed, nii publikatsioonid kui andmed, avaldatakse. Avaldamisel peab kehtima FAIR printsiip.
- Arutama peaks, kas seaduses peaks olema printsiibina kirjas repositooriumide rahastamise riigi poolt. Kui riik on sätestanud avaldamise kohustuse, peab eraldama ka vahendid kohustuse täitmiseks. Eesmärgiks on kõigi teadustulemuste avaldamine *Open Access* (OA) põhimõttel, kuid see on väga kallis.
- Euroopa Komisjon on teinud avatud teaduse üldised soovitusel. Need on piisavalt üldised, et meile sobida. Avaandmete direktiivist tuleneb nõue, et kui teadusandmed on avalikud, siis peavad need vastama FAIR põhimõtetele. Seatud on tingimused keskkonnale ja Eestil on sellega üldiselt hästi. On olemas valdkondlikud taristud, samuti asutuste repositooriumid. FAIR põhimõtteid ei ole eri riikide ja rahastajate poliitikadokumentides detailselt sisustatud, sest valdkonnad on erinevad.
- Peaks olema tagatud ka kontrollimehhanism, mille kaudu tagada avalikustamise kohustuse täitmine. Seire on osa rahastamise süsteemist, kuid totaalne kontroll ei ole ilmselt mõistlik. ETIS on liikunud sinna poole, et lisada publikatsioonidele avatud juurdepääsuga metaandmed.
- Andmete avaldamine repositooriumis tuleb siduda teadlaskarjääri mudeliga.
- Avatud teaduse põhimõte on ligikaudu 20 aastat vana. OA-alase kommunikatsiooni osa võiks olla artiklid OA ajaloost.
- Kui anda ETISele senisest kandvam roll, siis tuleb need ülesanded TAKSis sõnastada. Samas ei ole mõtet süsteemi ülesehitamisel lõhkuda seda, mis juba olemas on, näiteks NATARC, mis on maailmatasemel süsteem. Olemasolev infrastruktuur tuleb panna ühele pildile ning kaardistada selle alaosa ülesanded ja rahastamine riigi poolt.
- Erinevate osapoolt vastutusalad ja rollid on (TAIE lisas) poliitikadokumendi eelnõus toodud. Asutuse tasemel on oluline, et rahastajad seavad oma nõuded. Kui asutus on ise rahastaja, näiteks kui ta rahastab uurimisteemasid baasfinantseerimisest, tuleb tal endal jälgida avaldamise nõudeid.
- Avatud juurdepääsu nõude peab sisse seadma finantseerija. Peab olema sätestatud tingimus, et rahastaja poolt antav raha sisaldab ka OA tingimuste täitmist.
- Baasfinantseerimist või konkreetse uurimisprojekti rahastamiseks antud toetust on võimalik kasutada avaldamistasudeks. Euroopa Liit on Euroopa Horisondi raames leidnud keske lahenduse: raamprogrammi projektide tulemusi saab ilma lisakuludeta avaldada Euroopa Komisjoni publitseerimisplatvormil (n-ö *megajournal*).
- Hetkel saavad ülikoolid toetust teadusinfo hankimiseks, kuid arutamist vajab, kas seda saaks kasutada ka ligipääsu ostmiseks. Tippajakirjades on OA tingimuste täitmine võimalik, kuid see on kallis (keskmiselt 1475 eurot publikatsiooni kohta), ning tekib ka küsimus, kas riik peaks toetama mõlema liini kinni maksmist. Säilima peaks teadlase autonoomia avaldamise kanali valimisel.

- Olemas on andmed, kui palju avaldasid teadlased publikatsioone ning samuti selle kohta, kui paljud publikatsioonidest täidavad OA tingimusi. Selle põhjal oleks võimalik välja arvutada, kui palju oleks raha juurde vaja, et kõik avaldatud vastaks OA tingimustele.

Kokkuvõtte, järgmine koosolek

Kokkuvõtteks:

- Lisaanalüüse vajavad eelkõige õiguslikud küsimused (kitsendused taasavaldamisel).
- Juurdepääsu laiendamine lugemisõigusele on oluline teema.
- Avatud ligipääsu kohustuse tagamiseks taristu osas vajab arutelu, milline on süsteemi vaade sellele küsimusele. Kompetentsikeskus vajab selgemat määratlemist, eriti silmas pidades olemasolevat infrastruktuuri ja kompetentsi.
- Teadusandmete tsiteerimine on seotud teadlaskarjääri motivatsioonisüsteemiga.
- Vajalik on teha kaardistus kattuvate teemade osas teiste tööruhmadega.

Töörühma liikmete täiendavad mõtted on oodatud aadressil martin.eessalu@hm.ee.

Järgmine koosolek toimub jaanuaris, konkreetne aeg lepitakse kokku töörühma liikmete vahel.